

P.P. NEGULESCU

Filosofia Renașterii

VOLUMUL II

Cuvânt însoțitor de Oana ȘERBAN

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

SUMAR

Oana ȘERBAN:

De ce filosofia trebuie să aibă curajul lui Eppur si muove? 5

Capitolul I. Sisteme vechi, curente noi	19
Capitolul II. Școala din Padua: Averoismul <i>și peripatetismul liberal</i>	35
Capitolul III. Școala din Padua: Pomponazzi și Nifo	53
Capitolul IV. Școala din Padua: Cremonini și Galilei	73
Capitolul V. Încercări de reformă în logică	87
Capitolul VI. Ramismul și întinderea lui	103
Capitolul VII. Începuturile mișcării științifice: <i>Leonardo da Vinci</i>	119
Capitolul VIII. Epoca marilor descoperiri: <i>Columb, Copernic și urmașii lor</i>	154
Capitolul IX. Începuturile mișcării științifice: <i>Iohann Reuchlin și Agrippa von Nettesheim</i>	207
Capitolul X. Începuturile mișcării științifice: <i>Paracelsus și Van Helmont</i>	243
Capitolul XI. Începuturile mișcării științifice: <i>Girolamo Cardano, adepții și urmașii lui</i>	269
Capitolul XII. Începuturile mișcării științifice: <i>Galileo Galilei</i>	286
Capitolul XIII. Atomismul: Sennert, Bérigard, <i>Magnen, Gassendi</i>	329
Capitolul XIV. Urmările filosofice ale mișcării științifice: <i>Telesio, Patrizzi, Campanella și adepții lor</i>	353

CAPITOLUL I

SISTEME VECHI, CURENTE NOI

Am trecut în revistă, în volumul precedent al acestei lucrări, împrejurările istorice care au dus la un contact mai întins și mai susținut al învățaților bizantini cu umaniștii italieni, la conciliul pentru unirea bisericilor de răsărit și de apus, din 1438 și 1439. Un rol mai însemnat, în dezlănțuirea mișcării de idei ce a urmat, în lumea cultă italiană, sub influența aceluși contact, a jucat, cum am văzut, Georgios Gemistos Plethon. Deși venise în suita, atât de numeroasă, a împăratului Ioan al VIII-lea, ca să ia parte, ca teolog, la dezbaterile marii adunări eclesiastice, „înțeleptul din Misithra”, cum îi ziceau, cu un adânc respect, unii din compatrioții săi, era în realitate un cugetător independent, un reformator care își propunea să întemeieze, cu ideile filosofice ale neoplatonismului, o religie nouă, mai capabilă să redea vieții poporului grec strălucirea de altă dată. În Laconia, unde trăia, se adunase în jurul său o sumă de adepți, ce purtau numele de „aleși” și a căror activitate reprezenta, în mișcarea ideilor teologice din Imperiul Bizantin o direcție, disidentă, e drept, și criticată ca atare de unii, dar nu mai puțin prețuită, totuși, de alții. Opera de căpetenie a lui Plethon, pe care am analizat-o pe larg în volumul precedent, era, cum am văzut, un amestec, turbure, dar impresionant, de idei filosofice și de tendințe mistice, cu aspirații ideale, de natură etică, socială și politică. Acest amestec îl explica marele număr al celor pe care îi considera el însuși ca conducători sufletești ai săi, și printre care cita, în primul rând, pe Pitagora și Parmenide, pe Platon, Porfir și Iamblich, pe Zoroastru și magii persani, pe brahmanii din India, pe Eumolpos, întemeietorul misterelor eleusinice, pe Minos din Creta, pe Licurg legislatorul, pe Numa Pompiliu regele roman etc. În tot acest amestec predomina însă influența lui Proclus,

cel din urmă din reprezentanții neoplatonismului antic. Iar sistemul filosofic la care ducea era un fel de teosofie, care, ca interpretare mistică a universului, se servea mai mult de imagini, tulburătoare câteodată prin chiar obscuritatea lor, decât de argumente logice, clare și precise.

În dezbaterile conciliului pentru unirea bisericilor, Plethon n-a putut ajunge să joace, ca teolog independent, decât un rol neînsemnat. Dar în afară de discuțiile teologice oficiale, în lumea cultă italiană, și-a câștigat foarte repede, atât prin ideile sale filosofice cât și prin înfățișarea sa venerabilă, simpatii ce n-au rămas fără influență asupra mișcării intelectuale a timpului. Când bătrânul de 83 de ani apărea în grădinile lui Cosimo dei Medici, cu statura lui impunătoare, cu pletele lui olimpice, cu privirea lui adâncă și pătrunzătoare, cu glasul lui cald și tulburător, cei ce se strângeau în juru-i îl vedeau, fără să vrea, în lumina unui apostol al Antichității clasice, de crainic al înțelepciunii reprezentanților ei de căpetenie. Iar când îi cereau să le vorbească de filosofia lui Platon – cel mai însemnat, după el, din acei reprezentanți –, o însuflețire tinerască îi cuprindea întreaga ființă. Cu ochii pierduți în zare, peste capetele ascultătorilor, ca și când ar fi contemplat o lume nevăzută de ei, lumea ideilor pure ce alcătuiau realitatea adevărată a existenței cosmice, cu gesturi largi și hieratice, ca și cum ar fi voit să înlăture vălurile aparențelor înșelătoare ce le ascundeau, lor, acea realitate supremă, cu ridicări de ton ce răsunau ca o invocare solemnă a unui ajutor metafizic din sferele supranaturale pentru izbânda încercării lui de a lumina mințile lor întunecate, uimitorul bătrân impresiona totdeauna pe umaniștii italieni, oare se credeau transportați în legendarele grădini ale lui Akademos de pe pământul clasic al Atticei de altădată.

Într-unul din acele momente de entuziasm a luat desigur Cosimo dei Medici hotărârea să întemeieze în „noua patrie a muzelor” – cum își numeau florentinii, pe atunci, orașul – o nouă Academie platonice. Iar spre a o pregăti din vreme, cu spiritul practic de care dăduse atâtea dovezi în întreprinderile sale – în cele negustorești și politice, ca și în cele artistice și literare –, a ales mai întâi un tânăr, pe Marsilio Ficino, fiul medicului său de casă, și i-a dat o educație specială, îndreptată anume în scopul de a face dintr-însul conducătorul Academiei

pe care voia s-o întemeieze. Până atunci, s-a îngrijit să adune, **cu sacrificiile** necesare, manuscrisele operelor lui Platon și ale **adeptilor** lui, pentru ca Academia să le aibă la dispoziție **atunci** când avea să înceapă a lucra. În sfârșit, când Marsilio **Ficino** și-a terminat, pe la vârsta de treizeci de ani, pregătirea, **l-a însărcinat** să traducă acele opere, spre a le face accesibile **celor** ce nu cunoșteau limba greacă și să le expună conținutul, **spre a le tălmăci** după cuviință celor ce doreau să le înțeleagă. **Așa** a luat naștere, la Florența, în a doua jumătate a veacului **al XV-lea**, un curent de idei care, izvorând din tradițiile plato-**nice** și, mai ales, neoplatonice, a jucat, cum am văzut în volu-**mul** precedent al acestei lucrări, un rol însemnat în mișcarea **intelectuală** a Renașterii, nu numai în partea ei filosofică, ci și, **cum** vom vedea în volumul de față, în partea ei științifică.

Favoarea cu care a fost primită de umaniștii italieni filo-**safia** lui Platon își găsea, în parte, explicarea în spiritul de in-**dependență** al celor mai mulți dintr-înșii, față de doctrinele **oficiale** ale autorităților timpului. Fiindcă filosofia oficială a **Bisericii** catolice și a universităților era peripatetismul aristo-**telic**, ei erau mulțumiți că puteau să-i opună o altă concepție, **care** li se înfățișa de asemenea cu nimbul vechimii, mai având, **pe deasupra**, și farmecul tulburător al unei adâncimi mistice, **care** lipsea celei tradiționale.

Ca manifestare a spiritului de independență față de Evul **Mediu**, ce caracteriza începuturile Renașterii, ideea de a opu-**ne** pe Platon lui Aristotel apăruse încă din veacul al XIV-lea. **Nu-i** era străină, bunăoară, lui Petrarca. Marele poet nu cu-**noștea** idealismul platonice decât din ceea ce citise asupra-i în **scrierile** lui Cicerone, ale lui Seneca și ale sfântului Augustin. **Fiindcă** însă scolasticii din timpul său ridicau în slăvi pe Aris-**totel** și treceau sub tăcere pe Platon sau chiar îl disprețuiau, **Petrarca**, împins de spiritul de contradicție, care era deocam-**dată** semnul cel mai vizibil al independenței născânde de cu-**getare** și al unei aversiuni născânde pentru cultura medieva-**lă**, a început să pună mai presus de „maestrul” lor, deformat și **banalizat** de atâtea discuții oțioase, pe „divinul” întemeietor al **idealismului**. Dar încercarea lui, oricât a fost de stăruitoare, **n-a** putut avea urmări mai întinse. Operele lui Platon, deși **vreo** câteva se găsiseră încă de pe atunci, nu puteau fi încă ci-**tite**, din cauză că nu se cunoștea încă limba în care erau scrise.

Au trebuit să vină împrejurările istorice, pe care le-am văzut în volumul precedent, pentru ca, odată cu organizarea studiului limbii grecești, să poată lua proporții și simpatia pentru idealismul platonice.

Până unde a mers apoi, în a doua jumătate a veacului al XV-lea, această simpatie, o arăta faptul că ea lua, în unele cercuri, formele unui cult aproape religios. Se povestea bunăoară că Marsilio Ficino avea în camera sa de lucru, în loc de orice icoană, un tablou ce reprezenta pe Platon și dinaintea căruia ardea veșnic o candelă, ca într-un altar. Iar Lorenzo dei Medici prăznuia în fiecare an, la 7 noiembrie, ziua presupusă a nașterii și morții slăvitului filosof. În vila sa de la Careggi se adunau la acea dată, într-un fel de retragere pioasă, toți „frații întru Platon” de la Academia înființată de Cosimo dei Medici, cu care prilej se comenta cu evlavie, la un ospăț simbolic, „Banchetul” maestrului venerat. Pe aceeași vreme se întemeiasă la Roma, după stăruințele lui Pomponius Laetus, o Academie, consacrată studiului Antichității clasice în general, dar cu tendințe platonizante destul de pronunțate. Umanistul care purta numele latin menționat se născuse în 1475 la Amendolara, în Calabria, și se trăgea din cunoscuta familie aristocratică Sanseverini. Dar faptul că nu era un copil legitim nu-i permisesă să ia numele acestei familii; i se dăduse, la început, numele de Pietro Calabrese, pe care l-a schimbat apoi mai târziu cu unul ales de el însuși. Căci Academia, la înființarea căreia luase o parte însemnată, se întemeia pe cultul pasionat și, ca atare, dus cât mai departe al Antichității clasice. Între altele, cei ce intrau într-însa erau obligați să-și ia, în conformitate cu acel cult, un nume nou, așa cum făceau călugării când părăseau viața laică, spre a începe una exclusiv religioasă, într-o mănăstire. Analogia nu părea lipsită de orice îndreptățire, întrucât ei făceau din filosofia lui Platon o religie, cu care voiau să înlocuiască creștinismul, și o mărturiseau fără înconjur, prin unele din obiceiurile lor. Așa bunăoară, în împrejurările în care trebuiau să presteze un jurământ, refuzau să se folosească de formulele obișnuite; ei nu jurau decât pe numele filosofului căruia i se închinău. Asemenea obiceiuri au deșteptat, firește, bănuieli, în cercurile reprezentanților Bisericii; și papa Paul al II-lea a căutat să pună capăt activității, altfel destul de anemice, din punct de vedere filosofic, a celor strânși în

jurul lui Pomponius Laetus. Valoarea productivă a Academiei lor a fost, în adevăr, foarte redusă. De aceea nici nu a fost menționată, în istoria platonismului italian din timpul Renașterii, decât numai de puțini și numai în treacăt¹. Locul de frunte, în această istorie, i-a rămas Academiei din Florența, de care ne-am ocupat, pe larg, în volumul precedent al acestei lucrări.

II

Nașterea acestui curent în favoarea ideilor lui Platon a fost urmată, aproape imediat, de o înviorare a interesului pentru ideile lui Aristotel, care scăzuse mult, din cauza discreditului crescând al scolasticii medievale. Peripatetismul oficial din învățământul universitar ajunsese o tradiție, pe care cei ce voiau să obțină diplomele necesare trebuiau s-o accepte, chiar când le lipsea convingerea. Reacțiunea ce s-a produs, în această privință, a părut a avea ca punct de plecare o pornire afectivă. Învățații greci, care veniseră la conciliul pentru unirea bisericilor, priveau pe italieni cam de sus, considerându-i ca prea puțin documentați încă asupra Antichității clasice și, îndeosebi, ca prea puțin informați despre valorile „adevărate” ale operelor ei filozofice. Lipsa de respect cu care vorbeau de scolastica medievală, adică de filozofia catolicismului, al cărei cuprins îl formau, în tradiția ce se stabilise, ideile lui Aristotel, nu putea să nu provoace o reacțiune de natură afectivă. Unii din umaniștii italieni s-au apucat dar, spre a răspunde la provocările oaspeților bizantini, să apere peripatetismul oficial, pe care îl reprezentau. Încă de pe vremea când conciliul lucră la Ferrara, un medic vestit pe atunci și care avea o cultură filozofică mai întinsă, Ugo Benzi din Siena, s-a oferit să combată, într-o discuție „amicală”, tezele platonice ale învățaților greci. Discuția a avut loc, în felul antic, la un banchet, la care au luat parte, pe lângă invitații bizantini, o sumă de umaniști italieni și ducele d'Este. Timp de mai multe ceasuri

---

¹ Cf. Paolo Giovio, *Elogia*, p. 76 și urm. Cf. și Sabellicus, *Vita Pomponii Laeti*. Unele amănunte asupra academiilor italiene din veacul al XV-lea ne dă Ludwig Keller, în „Monasthefte der Comenius - Gessellschaft”, Bd. XII, 1898, 9. 269 și urm.

s-au schimbat, nu fără aprindere, argumente în favoarea lui Platon și în favoarea lui Aristotel, până când „grecii” au fost, după relatarea lui Enea Silvio, reduși la tăcere. „S-a văzut astfel – cum zicea el însuși, că latinii, care au întrecut de mult pe greci în arta războiului și în gloria armelor, îi întrec de asemenea, în veacul nostru, în știință și în toate ramurile erudiției.”¹ Dar cauza cea mai însemnată a înviorării interesului pentru ideile lui Aristotel a fost necesitatea oficială în care se găseau reprezentanții peripatetismului din învățământul universitar de a-și apăra „pozițiile” ideologice,, aducând în sprijinul lor argumente noi, menite să le dovedească mai bine superioritatea, față de acelea ale adversarilor ce le atacau.

Așa s-au deschis, pe neașteptate, ostilitățile între adepții lui Platon și ai lui Aristotel. Discuțiile, care începuseră la Ferrara, s-au continuat la Florența și, spre a le pune capăt, cu autoritatea de care credea că se putea bucura printre umaniștii italieni, Georgios Gemistos Plethon a scris, în timpul conciliului chiar, cartea, pe care am menționat-o în volumul precedent, asupra „Deosebirii dintre Platon și Aristotel”. În loc să pună însă capăt discuțiilor, acea scriere le-a deschis o cale nouă – aceea a replicilor tipărite. Plethon considera opoziția celor doi filosofi ca ireductibilă și, întemeiat pe această convingere, în aceeași măsură în care proslăvea pe Platon, batjocorea pe Aristotel. După el, Niccolo Sagundino, translatorul oficial al conciliului, mergea și mai departe, acuzând pe Aristotel că numai din invidie a căutat, în acea parte din operele sale în care făcea istoria cugetării filosofice, să micșoreze meritele lui Platon, criticându-l cu rea credință, spre a-l înfățișa, contemporanilor și posterității, într-o lumină îndoioasă.

Discuția a început atunci între învățații greci care, întrucât veneau din diferitele părți ale Imperiului Bizantin, reprezentau, în chip firesc, idei și tendințe diferite. Unii dintr-înșii erau adepți convinși ai lui Aristotel și nu puteau îngădui ca filosoful lor favorit să fie atât de rău tratat. Georgios Skolarios – cunoscut mai târziu, când a ajuns patriarh al bisericii ortodoxe, sub numele de Gennadios – a răspuns la atacurile lui Plethon, lăudând la rândul său pe Aristotel și batjocorind pe Platon. Replica lui Plethon a fost atât de violentă, încât cearta

---

¹ Cf. Voigt, *Die Wiederbelebung des klassischen Altherthums*, II, 121.

s-a înveninat, luând proporții și mai mari. După închiderea conciliului, la Florența, și după răspândirea delegaților bizantini, dintre care unii au rămas în Italia, discuțiile au continuat, cu aceeași vioiciune, la Roma¹. Theodoros Gaza din Salonic, un învățat grec care și-a câștigat mai târziu un nume ca traducător și a ocupat o catedră de filosofie la Roma sub papa Nicolae al V-lea, a relevat replica lui Plethon, susținând sistemul lui Aristotel, ale cărui părți slabe – zicea el – se datorau nu erorilor filosofului, ci neînțelegerii comentatorilor².

În contra lui Gaza s-a ridicat cardinalul Bessarion. Acest cardinal era un grec care se născuse la Trapezunt, pe la începutul veacului al XV-lea; tinerețea și-o petrecuse la Constantinopol, unde își făcuse studiile teologice, și la Misithra, unde ascultase pe „înțeleptul” timpului, pe „al doilea Platon”, adică pe Georgios Gemistos, care nu purta încă, pe atunci, supranumele de Plethon. Așa ajunsese a fi admis în cercul „aleșilor” lui și inițiat, ca atare, în misterele neoplatonismului. La conciliul ce se ținuse la Ferrara și la Florența, Bessarion luase parte ca arhiepiscop de Niceea, și fiindcă pledase cu căldură pentru unirea bisericilor de răsărit și apus, recunoscând cel dintâi, printre teologii bizantini, „adevărul” dogmelor catolice, și-a atras simpatia cercurilor eclesiastice superioare de la Roma, unde a rămas, după închiderea conciliului, cu titlul de cardinal.

Tonul polemicii lui Bessarion cu Gaza era destul de moderat. Dar un partizan al cardinalului, Michaelis Apostolios, a mers iarăși prea departe, atacând cu violență pe adepții lui Aristotel. Atunci a intervenit în luptă, ca adversar al lui Bessarion, un alt grec, Georgios Trapezuntios. Stabilat de mai mult timp în Italia, acest învățat fusese mai întâi profesor de limba și literatura greacă la Veneția, luase apoi parte ca secretar al papei la conciliul pentru unirea bisericilor, și fusese în sfârșit numit profesor de retorică și filosofie la universitatea din Roma. Scrierea sa, intitulată „Comparație între Platon și Aristotel”, a apărut în 1458. Întrucât venea după o lungă serie de

¹ Cf. Gaspary, *Zur Chronologie des Streites der Griechen über Plato und Aristoteles im 15-ten Jahrhundert*, în „Archiv für Geschichte der Philosophie”, Bd. III, p. 50.

² Cf. L. Stein, *Der Humanist Th. Gaza als Philosoph*, în „Archiv für Geschichte der Philosophie”. Bd. II, p. 426.

discuții, această scriere își puna originalitatea în violența sporită a tonului, în marele număr de înțepături personale la adresa lui Bessarion și în invectivele, foarte puțin filosofice, la adresa lui Platon. Răspunsul cardinalului a fost totuși moderat. Scrierea sa „contra calomniatorilor lui Platon” cuprindea o prețuire obiectivă și împăciuitoare a meritelor lui Aristotel. La această moderație a lui Bessarion contribuise desigur mult situația sa de cardinal al bisericii romane, care, în lipsa admirației entuziaste, îi impunea cel puțin un respect decent al filosofului oficial al catolicismului.

III

Prin discuțiile de acest fel s-au format și s-au întins, în atmosfera sufletească a Renașterii italiene, două curente filosofice deosebite, unul tinzând să reînvie și să impună ideile lui Platon, altul căutând să păstreze și să întărească ideile lui Aristotel. Spre a le răspândi mai ușor, reprezentanții ambelor curente s-au străduit să facă mai accesibile operele în care se cuprindeau, traducându-le, deocamdată, în limba latină, care era mai familiară, în lumea cultă din Italia, decât cea greacă. Pentru Platon, lucrul părea indispensabil, întrucât cele mai multe din dialogurile sale erau încă cu totul necunoscute. Evul Mediu nu cunoscuse decât unul singur, pe cel intitulat *Timaios*. De-abia în a doua jumătate a veacului al XIV-lea a început Francesco Bruni, ca filolog și fără nicio intenție de propagandă filosofică, să traducă cele câteva dialoguri ce se putuseră descoperi. În a doua jumătate a veacului următor apoi, Marsilio Ficino, căruia Cosimo dei Medici îi pusese la dispoziție restul operelor lui Platon, aduse, în bună parte, cu cheltuieli mari, de la Constantinopol, a continuat traducerea lor, completând-o cu aceea a operelor lui Plotin. Prin aceste traduceri, prin propria lui lucrare „Teologia platonice”, precum și prin propaganda orală a reprezentanților Academiei din Florența, a cărei activitate am examinat-o în volumul precedent, s-a răspândit în Italia, cu o neașteptată repeziciune, idealismul antic, sub forma lui neoplatonică mai ales.

În cât privea pe Aristotel, graba adepților lui de a-i traduce operele avea o semnificare asupra căreia trebuie să ne

oprim un moment. Asemenea traduceri existau mai de mult, și în număr destul de mare; unele din ele datau din veacul al XII-lea sau al XIII-lea; altele erau și mai vechi. Noile încercări aveau dar un scop deosebit. Fiindcă adeptii lui Platon relevau în polemicile lor valoarea estetică a operelor lui, opunându-o formelor barbare sub care se înfățișa, în școlile timpului, peripatetismul tradițional, câțiva umaniști italieni și-au propus să le arate că de acele forme respingătoare nu erau vinovați decât scolasticii medievali. Cu această intenție a tradus bunăoară Theodoros Gaza scrierile de filosofie naturală ale lui Aristotel într-o latinească limpede și elegantă, atrăgându-și numeroase aprobări. Un școlar al său, Rudolf Agricola, a dus în Germania noul aspect pe care îl luase peripatetismul și s-a străduit să-l răspândească în lumea cultă de acolo. Scrierea lui „De dialectica inventione” încerca să dea logicii aristotelice o formă „ciceroniană”. În Franța, această direcție „estetizantă” a peripatetismului a fost reprezentată de Jacques Lefèvre d’Étaples, unui din umaniștii de frunte ai universității din Paris. Dar asupra acestei direcții urmează să revenim mai departe, când vom studia încercările de reformă în logică, din timpul Renașterii.

Alături însă de aceste încercări de a moderniza, din punct de vedere literar, peripatetismul, mai dăinuiau încă, la unele din universitățile italiene – la cele din nordul țării mai ales – vechile lui forme scolastice. Universitatea din Padua, bunăoară, era cunoscută încă din veacul al XIV-lea ca un centru al averroiştilor, adică al acelor peripatetici care interpretau pe Aristotel cu ajutorul comentariilor lui Averroes. Către sfârșitul veacului al XV-lea însă a apărut la Padua, în legătură cu mișcarea umanistă a Renașterii, așa-numitul peripatetism liberal, în frunte cu Pietro Pomponazzi. Iar această formă nouă a vechii tradiții aristotelice a câștigat, prin veleitățile ei de independență, simpatia unora dintre contemporani, repurtând unele succese, care ne obligă s-o cercetăm mai de aproape.

Înainte însă de a intra în studiul ei și al luptelor dialectice pe care le-a pricinuit, trebuie să ne lămurim mai întâi asupra rolului pe care ajunsese să-l joace filosoful arab menționat mai sus în evoluția peripatetismului, la sfârșitul Evului Mediu și în timpul Renașterii.

IV

Numele arab al acelui filosof era Abul Walid Mohammed Ibn Ahmed Ibn Roschd El Maliki; dar scolasticii i-au zis, fără să se știe bine de ce, Averroes sau Averrhoes. El se născuse la Cordova, în 1126, dintr-o veche familie de preoți și de magistrați, studiase teologia, dreptul, medicina și filosofia, fusese „kadhi”, adică judecător, la Sevilla, și ajunsese medic al califului Abu Iakub Iusuf. Mai târziu, sub fiul și urmașul acestuia, califul Iakub Al Mansur ben Iusuf, a fost numit chiar guvernator al provinciilor arabe din Spania. După dorința celui dintâi din acești doi suverani și după în demnul lui Abu Bekhr Ibn Tofail, filosoful arab cunoscut în lumea scolasticilor medievali sub numele de Abubacer, s-a apucat Averroes să scrie o serie de comentarii asupra diferitelor părți ale filosofiei lui Aristotel. Acele comentarii au jucat un rol însemnat în mișcarea filosofică a veacurilor următoare. De ce s-a simțit nevoia să se recurgă la ajutorul lor, în studiul peripatetismului, de către lumea cultă europeană, e o problemă de istorie culturală, a cărei dezlegare trebuie s-o căutăm în faptul că arabii treceau, în veacul al XII-lea și al XIII-lea, drept cei mai buni cunoscători ai filosofiei lui Aristotel. Și-n adevăr, printr-înșii ajunsese lumea creștină medievală să descopere, în toată întinderea ei, această filosofie. Până la ei nu se cunoștea decât o mică parte din scrierile logice ale lui Aristotel, și anume cele două cărți „Despre categorii” și „Despre interpretare”, cu „Introducerea” lui Porfirios, din care au ieșit celebrele lupte ale „realiștilor” și „nominaliștilor” din Evul Mediu. Tot restul, adică, în fond, întreaga filosofie a stagiritului, a ajuns la cunoștința lumii culte europene, din veacul al XII-lea înainte, prin mijlocirea arabilor.

Această mijlocire a fost un fenomen cultural din cele mai interesante. Numai cu ajutorul ei au putut unele din resursele civilizației vechi, greco-romană, să ajungă, pe o cale lungă și plină de ocoluri, a-și exercita influența asupra vieții intelectuale a noilor popoare europene. Operele filosofilor greci, îndeosebi, se păstrasera mai mult în unele centre orientale, pe departe fiindcă se găsesc pe acolo în copii mai numeroase, iar pe de alta fiindcă acele centre fuseseră, la început, mai puțin atinse de urgia năvălirilor barbare. Dar ostilitatea cu care creștinismul primitiv privea civilizația „păgână”,